

УДК 331.556.2(477)“2014/2016”

**НИКОЛАЄЦЬ Катерина**, д. і. н., професор кафедри економічної теорії та конкурентної політики Київського національного торговельно-економічного університету

## **ВНУТРІШНЯ ТРУДОВА МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ У 2014–2016 РР.**

*Досліджено основні чинники, які визначали умови та характер внутрішньої трудової міграції в Україні у 2014–2016 рр. Визначено основні напрями трудової міграції в умовах посилення конкуренції на ринку праці, військових дій на Донбасі та економічної кризи. Показано вплив внутрішніх трудових міграцій на державну політику у сфері працевлаштування населення. Висвітлено зміни попиту на кваліфікованих спеціалістів.*

*Ключові слова:* соціальна політика, міграційна політика, міграції населення, зайнятість населення, трудові маятникові міграції.

*Николаец Е. Внутренняя трудовая миграция в Украине в 2014–2016 гг. Исследованы основные факторы, которые определяли условия и характер внутренней трудовой миграции в Украине в 2014–2016 гг. Определены основные направления трудовой миграции в условиях усиления конкуренции на рынке труда, военных действий на Донбассе и экономического кризиса. Показано влияние внутренних трудовых миграций на государственную политику в сфере трудоустройства населения. Освещены изменения спроса на квалифицированных специалистов.*

*Ключевые слова:* социальная политика, миграционная политика, миграции населения, занятость населения, трудовые маятниковые миграции.

---

© Ніколаєць К., 2017

ISSN 1727-9313. ВІСНИК КНТЕУ. 2017. № 3 ===== 19

**Постановка проблеми.** Протягом 2014–2016 рр. основними чинниками, які визначали характер трудової міграції, стали агресивні дії Російської Федерації, пов'язані з анексією Криму та початком збройного протистояння на території Донбасу. Втрата контролю над частиною промисловості Донбасу, зростання воєнних витрат, пов'язаних з підвищенням боєздатності Збройних Сил України (ЗСУ), а також втрата частини зовнішніх ринків збуту негативно вплинули на розвиток економіки України. В таких умовах відбулося й падіння життєвого рівня населення. Переміщення значної кількості працездатного населення з Донбасу призвело до певного зростання пропозиції робочої сили на ринку праці. Навіть висококваліфіковані фахівці у різних сферах виробництва змушені були витратити багато часу у пошуках роботи на новому місці. І досить часто доводилося погоджуватися (бодай тимчасово) на менш кваліфіковану роботу, щоб забезпечити отримання коштів, необхідних для облаштування після зміни місця проживання.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Окремі аспекти внутрішньої трудової міграції населення досліджуваного періоду висвітлено у працях А. Арсеєнка, Н. Толстих, Т. Дронюк, А. Солодько, Е. Лібанової, І. Прибиткової, Р. Чорного [1–5] тощо. Дослідниками визначено кількісні характеристики внутрішньої трудової міграції, а також певні особливості її регіональної специфіки. Всі вони сходяться на думці, що основною причиною масштабного переміщення населення України у 2014–2016 рр. було розгортання збройного протистояння на Сході України. У зв'язку з цим у публікаціях Е. Лібанової, І. Прибиткової та Р. Чорного масштабність внутрішньої трудової міграції розглядається як одна із загроз економічній безпеці держави.

**Метою** статті є дослідження основних чинників, які визначали умови та характер внутрішньої трудової міграції в Україні зазначеного періоду, напрямів трудової міграції та специфіки зосередження трудових мігрантів у регіонах.

**Матеріали та методи.** У процесі дослідження використано методи статистичного аналізу, компаративний, інституціональний, культурологічний (культурно-ціннісний). Дослідження побудоване на аналізі матеріалів статистики і окремих соціологічних студій.

**Результати дослідження.** Мотивація міграційних актів залежить від природних умов різних регіонів і поселень, ступеня їх розвитку, обжитості та благоустрою, географічного положення, а також факторів-регуляторів, до яких відносять демографічні (інтенсивність природного зростання населення, його склад за віком і статтю, співвідношення корінного населення та приїжджого, старожилів і новоселів, етнічні відмінності між групами в мові, духовній культурі, побуті, національних обрядах, звичаях тощо) та соціально-психологічні (інтенсивність соціального спілкування людей, соціально-психологічний клімат, соціальні умови життя людей).

Певний час обсяги та напрями внутрішньої трудової міграції в Україні обумовлювалися перебігом та наслідками здійснення економічних перетворень, спрямованих на побудову ринкової економіки. Найпомітнішою ознакою соціальної структури українського суспільства стало масштабне майнове й економічне розшарування [6]. Малозабезпеченість ставала основною перешкодою на шляху саморозвитку людини, заважаючи працювати з повною віддачею за основним місцем роботи, оскільки потреба у додаткових заробітках обумовлювала відповідно й додаткову зайнятість у час, вільний від роботи за основним місцем. В інституційному аспекті набув поширення процес формування змінної заробітної плати поза межами впливу тарифних угод і колективних договорів. Особливо у приватному секторі досить часто мало місце інституційне прикріплення фіксованої частки заробітної плати до її мінімального рівня [7, с. 27].

Протягом 2014–2016 рр. до зазначених чинників внутрішньої міграції додалися й ті, що пов'язувалися з агресивними діями Російської Федерації. Внаслідок анексії Росією АР Крим та втрати Україною контролю над частиною території Донецької і Луганської областей в Україні з'явилися великі потоки людей, які були змушені залишити місця постійного проживання. Поруч з прагненням вберегтися від бойових дій мотивом переміщення населення також виступала і необхідність працевлаштування.

Певним чином на темпи внутрішньої трудової міграції вплинуло й скорочення обсягів експорту товарів до Російської Федерації. Якщо до 2013 р. на частку Росії припадало до 35 % українського експорту, більшу частину якого становив машинобудівний експорт з високим рівнем доданої вартості [8], то на кінець 2016 р. частка РФ становила вже не більше 8 %. У той же час різко збільшилася частка Європейського Союзу: з 20–25 % до 2013 р. до 40 % на кінець 2016 р. Однак загалом обсяг експорту до Росії не був компенсований зростанням експорту до Євросоюзу [9]. Це змушувало частину підприємств різко скорочувати обсяги виготовлення продукції, а у деяких випадках навіть змушувати працівників йти у неоплачувані відпустки або замислюватися над пошуками роботи. В особливо скрутному становищі опинилися деякі східноукраїнські підприємства, які не змогли переорієнтуватися на інші ринки збуту своєї продукції.

Скороченням обсягів економічної діяльності позначився досліджуваний період і для ряду спільних підприємств, оскільки інвестиційна привабливість України для іноземних підприємців в умовах війни на Донбасі різко зменшилася. Так, протягом 2016 р. пряий приплив іноземних інвестицій становив 3–4 млрд дол. США, дві третини з них заходило в банківський сектор, в реальну економіку – лише один мільярд. 2016 р. не став межею перелому для української економіки: внутрішнє споживання протягом року було обмеженим, оскільки домогосподарства змушені були витратити значну частину заощаджень

в умовах різкого посилення інфляційних процесів. І витрата цих коштів в умовах різкого зростання цін на енергоносії та втрічі цін на продукти харчування і товари першої необхідності не стимулювала розвиток вітчизняної економіки [9].

У Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, ухваленій Верховною Радою 27 лютого 2014 р., відзначалося погіршення до критичного рівня інвестиційного і ділового клімату, руйнування співробітництва з міжнародними фінансовими інститутами. Крім того, вказувалося на те, що країна фактично позбавлена потенціалу економічного відновлення, а депресивний стан економіки унеможлиблював підтримання належних соціальних стандартів для переважної більшості населення. Констатувалася також наявність мільярдних заборгованостей із зарплат, соціальних виплат і допомог. У Програмі відзначалося, що мільйони українських сімей поставлені на межу виживання [10].

Проте реалізація Урядом завдання щодо "приведення цін і тарифів до економічно обґрунтованого рівня" з одночасним запровадженням адресної допомоги малозабезпеченим громадянам, а також різке знецінення гривні досить болюче вдарило по статках більшості українських громадян. Уряд вдався до механічного підняття цін і тарифів на житлово-комунальні послуги. Але такий крок не супроводжувався реалізацією комплексної політики, спрямованої на модернізацію житлових приміщень шляхом підвищення рівня теплоізоляції та широкого запровадження альтернативних джерел енергії (наприклад, сонячних батарей). Підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги (ЖКП) лише черговий раз призвело до збагачення монополістів, які отримували ренту за постачання населенню та підприємствам газу й електроенергії. Це свідчило про те, що рішення Уряду цілком відповідали інтересам українського олігархату [11, с. 14].

Розміри оплат за ЖКП є настільки завищеними, що населення України протягом 2015–2016 рр. виявилось неспроможним платити, про що свідчили статистичні дані. Так, у 2015 р. населенням України (без врахування Криму та зони проведення АТО) сплачено 48.58 млрд грн або 95.4 % нарахованих за цей період сум. А вже у грудні 2016 р., за даними Держстату, населенням сплачено за ЖКП 79 млрд грн (лише 63.8 % нарахованих за цей період сум). Заборгованість населення України з оплати ЖКП лише протягом жовтня-листопада 2016 р. збільшилася на 16.7 % і становила 16.02 млрд грн [12]. Це стало свідченням вичерпання значної частини заощаджених коштів і провалу масового субсидування, яке призводило лише до гарантування отримання ренти олігархами.

Труднощі з облаштуванням на новому місці стали однією з причин повернення до місць попереднього проживання внутрішньо переміщених осіб, які змушені були переїжджати після анексії Криму

Росією та в умовах збройного протистояння на Донбасі. З одного боку, продовження збройного конфлікту та тотальна руйнація інфраструктури тимчасово окупованих територій підвищували частку осіб, які не були готові повертатись у місця попереднього проживання, а з іншого – задоволення основних потреб внутрішньо переміщених осіб стикалося з численними організаційними та фінансово-економічними протиріччями [5, с. 7]. В таких умовах закріплення мігрантів на новому місці проживання відбувалося в основному за їх рахунок, а ті, хто не мав можливостей для придбання чи тривалої оренди житла, змушені були повернутися до зони проведення АТО. Їх надії на продовження економічної діяльності багато в чому пов'язувалися з безперервною роботою промислових підприємств, у тому числі й тих, які знаходилися на тимчасово окупованих територіях. Переміщення цих осіб у пошуках роботи нерідко супроводжувалося регулярним перетинанням лінії розмежування. Це ж було й характерним для жителів так званих Донецької та Луганської народних республік, які мали роботу на контрольованій українською владою території. Тому рівень маятникових трудових міграцій населення, яке проживало неподалік зони розмежування, залишався досить високим. Головною перешкодою на шляху отримання необхідних коштів такі люди в основному розглядали продовження збройного протистояння, бажаючи його припинення за будь-яку ціну.

Поширенню трудової міграції сприяли й рішення, пов'язані з фінансуванням місцевих закладів освіти, охорони здоров'я в умовах задекларованої децентралізації. 20 грудня 2016 р. Верховна Рада України у другому читанні підтримала законопроект № 5131 "Про внесення змін у Бюджетний кодекс України (стосовно вдосконалення формування і виконання бюджетів)". Ним продовжувалася на 2017 р. дія норми про надання права здійснювати утримання дошкільних навчальних закладів, закладів культури з бюджетів сіл, міст районного значення. У Міністерстві фінансів України вважали, що прийняття цього закону нормує витрати державного та місцевих бюджетів і забезпечить стабільність функціонування бюджетної системи України в цілому [13]. Проте труднощі у справі утримання вказаних закладів за рахунок місцевих бюджетів призводили до фактичного припинення роботи багатьох з них, що змушувало їх працівників вдаватися до пошуків роботи.

На початок 2014 р. з 3.6 млн зайнятого населення, яке мало реєстрацію за місцем проживання на території сіл, 2 млн осіб (54.9 %) працювали за їх межами. За постійним місцем проживання у 2015 р. працевлаштовано 46.1 % українців. Найбільше таких було у Києві – 71 %. Але лише 57.7 % жителів міст з населенням понад 250 тис. осіб працювали за постійним місцем проживання. Помітно меншим був вибір робочого місця у мешканців невеликих міст – 48.9 %. Найгірша

ситуація з працевлаштуванням склалася саме у сільській місцевості, де лише 33.5 % жителів змогли отримати роботу за місцем проживання [4, с. 323].

За перше півріччя 2015 р. середньомісячна кількість економічно активного населення віком 15–70 років становила 18.1 млн осіб, з яких 16.4 млн були зайняті економічною діяльністю, а решта (1.7 млн) – безробітні, тобто особи, які не мали роботи, але активно її шукали як самостійно, так і за допомогою державної служби зайнятості. Рівень зайнятості населення становив: у віці 15–70 років – 56.5 %, а в працездатному віці – 64.6 %. Рівень безробіття (за методологією МОП) серед економічно активного населення віком 15–70 років становив 9.2 %, а працездатного віку – 9.6 % (із загальної кількості безробітних 62.7 % жінки). І хоча рівень зареєстрованого безробіття в цілому по країні порівняно з серпнем 2015 р. знизився на 0.1 в. п. і на кінець вересня становив 1.5 % населення працездатного віку, але й кількість вільних робочих місць (вакантних посад), заявлених роботодавцями до державної служби зайнятості, у вересні 2015 р. порівняно із серпнем зменшилася на 7 тис., або на 14.4 %, і на кінець місяця становила лише 41.3 тис. [14].

Хоча за сприяння державної служби зайнятості у січні–вересні 2015 р. працевлаштовано 348.7 тис. осіб (30.7 % громадян, які мали статус безробітного у цьому періоді), у т. ч. у вересні – 37.2 тис. осіб проти 27.3 тис. осіб у серпні, навантаження зареєстрованих безробітних на 10 вільних робочих місць (вакантних посад) у цілому по країні зросло з 86 осіб на кінець серпня 2015 р. до 99 осіб на кінець вересня [14].

За професійними групами найбільший попит на робочу силу на кінець вересня 2015 р. спостерігався на кваліфікованих робітників з інструментом та на робітників з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин (19.1 % та 19 % від загальної кількості заявлених вакансій відповідно), а найменший – на кваліфікованих робітників сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства (1.3 %) і технічних службовців (4.2 %) [14]. Найбільший попит на спеціалістів зафіксовано у Києві, що відповідним чином відобразилося на міграційному руху населення до столиці. Крім того, відзначалося зростання кількості прибулих до Київської, Харківської, Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей. У той же час за рахунок міграції найбільше зменшилася кількість населення Донецької та Луганської областей, що обумовлювалося бойовими діями на Донбасі, дещо менше втратили Дніпропетровська, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Кіровоградська, Рівненська, Сумська області. Але якщо для західноукраїнських областей загалом характерна зовнішня трудова міграція, то для східноукраїнських – внутрішня [15]. Привабливість Києва для трудових мігрантів обумовлю-

валась зосередженням бізнесових структур, певним розширенням будівництва житлових та офісних приміщень. Відносно великими залишалися й обсяги вакансій у сфері обслуговування.

Слід відзначити ще один аспект переміщення працездатного населення, пов'язаний з проведенням АТО, і, відповідно, певне зростання попиту на спеціалістів, які мали військові спеціальності. Йдеться про збільшення кількості контрактників у складі ЗСУ. Для частини громадян служба за контрактом стала чи не найбажанішим варіантом працевлаштування в умовах поширення кризових явищ у економіці. Скорочення працівників на частині підприємств, обмежені можливості заробити кошти (особливо у сільській місцевості) стали мотиваторами підписання контракту на службу. Тим більше, що державою гарантувалася мінімальна оплата у розмірі 7000 грн, що перевищувало розміри оплати у багатьох інших сферах для найманих працівників. Звичайно, що для служби у ЗСУ потрібні спеціальні знання або підвищення кваліфікації, але для частини контрактників саме такий спосіб працевлаштування виявився як можливістю для само-реалізації, так і засобом регулярного отримання коштів.

Про кількість осіб, які були змушені змінити місце перебування у зв'язку із службою у ЗСУ, певною мірою можна судити за аналізом Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2015 році" [16], де зазначено, що "у зоні антитерористичної операції боронять країну більше 50 000 українських героїв", а загальну чисельність ЗСУ вдалося довести до 250 000 осіб. Неодноразові заяви про те, що більшість українських воїнів АТО у 2015 р. становили контрактники, можуть зорієнтувати щодо визначення мінімальної кількості осіб, для яких трудова міграція втілювалася у військовій службі.

**Висновки.** Протягом 2014–2016 рр. напрями трудової міграції та її відстань в Україні визначалися як фінансовими можливостями для облаштування на новому місці, так і надіями на реалізацію свого потенціалу поза межами постійного проживання. Для частини мігрантів основним мотивом виїзду стало прагнення уникнути участі у бойових діях, що несли загрозу життю та здоров'ю родини та робили неможливою або суттєво ускладнювали економічну діяльність. Для інших – бажання отримати роботу за її відсутності у певній місцевості (як правило у сільських поселеннях), поліпшити рівень оплати праці або умови працевлаштування.

Маятникові трудові міграції населення України, яке проживало по обидва боки поблизу лінії розмежування в АТО, обумовлювалися нагальною потребою знайти роботу або зберегти робоче місце незалежно від того, чи перебувало воно на контрольованій українською владою території, чи ні. Прагнення вижити у складних умовах збройного протистояння потребувало регулярного переміщення у пошуках роботи.

Компаративний аналіз статистичних даних щодо кількості осіб, які переміщувалися між областями України, свідчить, що найбільш привабливими для трудових мігрантів ставали області, де були зосереджені потужні промислові підприємства, а також столиця держави, що забезпечувало більшу ймовірність отримати високооплачувану роботу. У свою чергу, порівняно більше трудових мігрантів залишало області, переважно орієнтовані на сільськогосподарське виробництво.

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. *Арсенко А., Толстих Н.* Соціальні наслідки радикальних економічних трансформацій в Україні. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. у 2-х т. Т. 1. Київ : Ін-т соціології НАН України, 2014. С. 259–270.
2. *Дронюк Т., Солодько А.* Загальний огляд ситуації з внутрішньо переміщеними особами в Україні (лют. 2015) / Центр дослідження суспільства. URL : <http://www.cedos.org.ua/uk/migration/zahalnyi-oglyad-sytuatsii-zvnutrishno-peremishenyumu-osobamy-v-ukraini-liutyi-2015>.
3. *Лібанова Е. М.* Вимушене переселення з Донбасу: масштаби та виклики для України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. ["Внутрішньо переміщені особи в Україні: реалії та можливості"], 27 лют. 2015 р. / Ін-т економіки та прогнозування Нац. акад. наук України. URL : <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/02/Libanova2015.pdf>.
4. *Прибиткова І.* Пересувні ринки праці за доби незалежності України та міграційні плани українців. Українське суспільство : моніторинг соціальних змін. Київ : Ін-т соціології НАН України, 2015. С. 316–327.
5. *Чорний Р. С.* Нові виклики та загрози внутрішньої міграційної активності населення в Україні. Економіка та держава. 2015. № 6. С. 6–10.
6. *Амелін А.* Экономические итоги 25 лет независимости Украины. URL : <http://hvylyya.net/analytics/economics/anatoliy-amelin-ekonomicheskije-itogi-25-let-nezavisimosti-ukrainyi.html>.
7. *Штундер І.* Інституційні обмеження ефективної зайнятості в економіці України. Вісн. Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. 2015. № 1. С. 22–33.
8. *Відродження Донбасу: оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрями державної політики / за заг. кер. Е. М. Лібанової.* URL : [http://www.idss.org.ua/arhiv/2015-23\\_09\\_Donbass.pdf](http://www.idss.org.ua/arhiv/2015-23_09_Donbass.pdf).
9. *Залишити погане в старому році: економічні підсумки 2016.* URL : [http://24tv.ua/zalishiti\\_pogane\\_v\\_staromu\\_rotsi\\_ekonomichni\\_pidsumki\\_2016\\_n760354](http://24tv.ua/zalishiti_pogane_v_staromu_rotsi_ekonomichni_pidsumki_2016_n760354).
10. Програма діяльності Кабінету Міністрів України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0001120-14>.
11. *Рафальський І. О.* Національно-державне самовизначення України : внутрішні чинники та зовнішні впливи. Київ : ППІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України; Ніжин : Вид. ПП Лисенко М. М., 2016. 480 с.
12. *Долг населения по оплате коммунальных услуг в декабре вырос на 26%.* URL : [http://biz.censor.net.ua/events/3019790/dolg\\_naseleniya\\_po\\_oplate\\_kommunalnyh\\_uslug\\_v\\_dekabre\\_vyros\\_na\\_26\\_gosstat](http://biz.censor.net.ua/events/3019790/dolg_naseleniya_po_oplate_kommunalnyh_uslug_v_dekabre_vyros_na_26_gosstat).
13. *В Раді підтримали зміни до Бюджетного кодексу.* URL : <http://nbnews.com.ua/ua/news/193408/http://nbnews.com.ua/news/193408>.

14. Соціально-економічне становище України за січень-вересень 2015 року : Повідомлення Державної служби статистики України. URL : [https://ukrstat.org/uk/druk/soc\\_ek/2015/publ\\_09\\_2015\\_u.html](https://ukrstat.org/uk/druk/soc_ek/2015/publ_09_2015_u.html).
15. Україна у цифрах. 2015 : Стат. зб. / за ред. І. М. Жук. Київ, 2016. 239 с.
16. Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році". Президент України. Офіційне інтернет-представництво. 4 черв. 2015 р. URL : <http://www.president.gov.ua/news/shorichne-poslannya-presidenta-ukraini-do-verhovnoyi-radi-u-35412>.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2017.

**Nikolayets K. Internal migration in Ukraine in 2014–2016 years.**

**Background.** Aggressive actions of the Russian Federation related to the annexation of the Crimea and the beginning of the armed conflict in the territory of Donbass became the main factors that determine the nature of migration during the years of 2014–2016. Loss of control over the industry in Donbass, rising military expenditures associated with increasing the combat capability of the Armed Forces of Ukraine, and the loss of some foreign markets adversely affected the economy of Ukraine. Living standards fell in such circumstances. Move of a large number of the working population of Donbass led to some increase in labor supply in the labor market.

The **aim** of the article is to study the main factors that determined the terms and nature of internal labor migration in Ukraine during the given period, migration trends and specific concentration of migrant workers in the region.

**Materials and methods.** The study used methods of statistical analysis, comparative, institutional and cultural (cultural values) ones. The study is based on the analysis of statistical material and some sociological studies.

**Results.** The main factors which defined conditions and character of internal migration in Ukraine during 2014–2016 years were researched. The main internal migration ways in conditions of increased competition on the labor market, military actions in Donbas and economic crisis were defined. The impact of internal labor migration on the state policy in the sphere of employment of the population was showed. Changes in demand for skilled professionals were reflected. During 2014–2016 years the direction of labor migration and its distance in Ukraine were defined both by the financial capacity to settle in a new place and hope for the realization of their potential outside of their permanent residence. For part of the migrants the main motive of departure was to avoid involvement in the fighting posing the threat to life and health of the family and made impossible or significantly hindered economic activity. For others it was the desire to work as there was no work in particular areas (usually in rural ones), and to improve remuneration or employment conditions.

Pendular labor migration of the Ukrainian population, which lived on both sides near the demarcation line in the ATO, was driven by the need to find work or keep working place depending on the fact whether it was on the territory controlled by Ukraine or not. The desire to survive in the difficult conditions of armed conflict requires regular travel in search of work.

**Conclusion.** Comparative analysis of statistical data regarding the number of people who moved between regions of Ukraine allows to state that regions with concentration of powerful industrial enterprises as well as the state capital have become the most attractive for labor migrants, they provide a greater chance to get well paid work. In turn, relatively more labor migrants have left the regions mainly focused on agricultural production.

**Keywords:** social policy, migration policy, migration, employment, pendular labour migration.

REFERENCES

1. *Arsejenko A.*, Tolstyh N. Social'ni naslidky radykal'nyh ekonomichnyh transformacij v Ukraini. Ukrain's'ke suspil'stvo: monitoryng social'nyh zmin. u 2-h t. T. 1. Kyi'v : In-t sociologii' NAN Ukrainy, 2014. S. 259–270.
2. *Dronjuk T.*, Solod'ko A. Zagal'nyj ogljad situacii' z vnutrishno peremishhenymy osobamy v Ukraini (ljut. 2015) / Centr doslidzhennja suspil'stva. URL : <http://www.cedos.org.ua/uk/migration/zahalnyi-ogljad-sytuatsii-z-vnutrishno-peremishhenymy-osobamy-v-ukraini-liutyi-2015>.
3. *Libanova E. M.* Vymushene pereselelnja z Donbasu: masshtaby ta vyklyky dlja Ukrainy : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. ["Vnutrishno peremishheni osoby v Ukraini: realii' ta mozhlyvosti"], 27 ljut. 2015 r. / In-t ekonomiky ta prognozuvannja Nac. akad. nauk Ukrainy. URL : <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/02/Libanova2015.pdf>.
4. *Prybytkova I.* Peresuvni rynky praci za doby nezalezhnosti Ukrainy ta migracijni plany ukrai'nciv. Ukrain's'ke suspil'stvo : monitoryng social'nyh zmin. Kyi'v : In-t sociologii' NAN Ukrainy, 2015. S. 316–327.
5. *Chornyj R. S.* Novi vyklyky ta zagrozy vnutrishnoi' migracijnoi' aktyvnosti naselelnja v Ukraini. Ekonomika ta derzhava. 2015. № 6. S. 6–10.
6. *Amelyn A.* Jekonomycheskye ytogy 25 let nezavysymosti Ukrainy. URL : <http://hvylya.net/analytics/economics/anatolij-amelin-ekonomicheskie-itogi-25-let-nezavisimosti-ukrainyi.html>.
7. *Shtunder I.* Instytucijni obmezhenja efektyvnoi' zajnjatosti v ekonomici Ukrainy. Visn. Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-tu. 2015. № 1. S. 22–33.
8. *Vidrodzhennja Donbasu: ocinka social'no-ekonomichnyh vtrat i priorityetni naprjamy derzhavnoi' polityky / za zag. ker. E. M. Libanovo!*. URL : [http://www.idss.org.ua/arhiv/2015-23\\_09\\_Donbass.pdf](http://www.idss.org.ua/arhiv/2015-23_09_Donbass.pdf).
9. *Zalyshyty pogane v staromu roci: ekonomichni pidsumky 2016*. URL : [http://24tv.ua/zalishiti\\_pogane\\_v\\_staromu\\_rotsi\\_ekonomichni\\_pidsumki\\_2016\\_n760354](http://24tv.ua/zalishiti_pogane_v_staromu_rotsi_ekonomichni_pidsumki_2016_n760354).
10. *Programa dijial'nosti Kabinetu Ministriv Ukrainy*. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0001120-14>.
11. *Rafal's'kyj I. O.* Nacional'no-derzhavne samovyznachennja Ukrainy : vnutrishni chynnyky ta zovnishni vplyvy. Kyi'v : IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy; Nizhyn : Vyd. PP Lysenko M. M., 2016. 480 s.
12. *Dolg naselenija po oplate kommunal'nyh uslug v dekabre vyros na 26%*. URL : [http://biz.censor.net.ua/events/3019790/dolg\\_naseleniya\\_po\\_oplate\\_kommunalnyh\\_uslug\\_v\\_dekabre\\_vyros\\_na\\_26\\_gosstat](http://biz.censor.net.ua/events/3019790/dolg_naseleniya_po_oplate_kommunalnyh_uslug_v_dekabre_vyros_na_26_gosstat).
13. *V Radi pidtrymaly zminy do Bjudzhethnogo kodeksu*. URL : <http://nbnews.com.ua/ua/news/193408/http://nbnews.com.ua/news/193408>.
14. *Social'no-ekonomichne stanovyshhe Ukrainy za sichen'-veresen' 2015 roku : Povidomlennja Derzhavnoi' sluzhby statystyky Ukrainy*. URL : [https://ukrstat.org/uk/druk/soc\\_ek/2015/publ\\_09\\_2015\\_u.html](https://ukrstat.org/uk/druk/soc_ek/2015/publ_09_2015_u.html).
15. *Ukrai'na u cyfrah. 2015 : Stat. zb. / za red. I. M. Zhuk*. Kyi'v, 2016. 239 s.
16. *Shhorichne Poslannja Prezydenta Ukrainy do Verhovnoi' Rady Ukrainy "Pro vnutrishnje ta zovnishnje stanovyshhe Ukrainy v 2015 roci"*. Prezydent Ukrainy. Oficijne internet-predstavnytvo. 4 cherv. 2015 r. URL : <http://www.president.gov.ua/news/shorichne-poslannya-presidenta-ukraini-do-verhovnoyi-radi-u-35412>.